

Піст, що не відбувся: Європа після комунізму

ОЛЬГА ПЕТРЕНКО-ЦЕУНОВА

28 ЛЮТОГО 2024

Великий піст — це час покути й підготовки душі до зустрічі з Воскресінням. У таких категоріях хотілося б говорити і про духовне очищення Європи від спадку комунізму. Однак реакції західних інтелектуалів та політичних еліт на війну Росії проти України доводять: жодна духовна робота ще не відбулася.

«Якщо конфронтація з нацизмом породила гідне подиву християнське та єврейське “богослов’я після Аушвіца”, конфронтація з бідністю “третього світу” — латиноамериканське богослов’я звільнення, досвід Церкви зі секулярним світом Заходу — богослов’я секуляризації і “богослов’я смерті Бога” чи політичне богослов’я, то досвід конфронтації з комунізмом і “анонімною” присутністю священників у світі, з якого послідовно була витіснена релігія, досі не був належним чином відображений і не дав належних плодів», — зауважує отець Томаш Галік, чеський філософ, священник і дисидент, радник Папської ради для діалогу з невірними за Папи Івана Павла II.

Ідеться не лише про більшовицькі переслідування вірян і державну ідеологію наукового атеїзму. Ідеться про сім десятиліть злочинів проти людяності, перетворення власних громадян на «ворогів народу», масові репресії, що не знали аналогів у світовій історії. Три-чотири покоління людей були гвалтовно позбавлені почуття гідності. Державна машина терору робила кожного коли не активним учасником, то принаймні мовчазно згідним на знищення людського в людині.

Наслідки такої насильницької дегуманізації, зведеної в ранг державної політики, спостерігаємо в діях сучасних росіян. Країна, що вважає себе правонаступницею Радянського Союзу й ностальгує за його спадком, роботу над помилками ще й не починала.

А що ж інші держави?

Два тоталітарні режими — радянський і нацистський — побраталися ще в 1930-х роках, проводячи спільні паради й разом розв’язуючи Другу світову війну розчленуванням Польщі. Однак далі Радянський Союз замість тавра агресора отримав лаври визволителя. Нацистську символіку та ідеологію заборонили одразу з поразкою Третього Райху, в травні 1945 року, а головних дієвців засудили на Нюрнберзькому процесі. Тимчасом радянську ідеологію та символіку — не менш злочинну й тоталітарну — масштабували на всю Східну Європу. Ба більше, навіть там, куди не дійшли радянські танки, інтелектуали лівих поглядів легко піддалися принадам ідеології тоталітарного комунізму.

Коли Союз розпався, серед країн соцтабору поширилася самозаспокійлива думка, ніби період перебування під комуністичною владою вже був своєрідним «постом» чи то пак «виходом» — сповненою випробувань подорожжю (40-літньою, як і для народу Ізраїлю в пустелі) від вдоволеної міщанської забезпеченості до нової духовності. От тільки попереду пролягла не «земля обітована», а нові важкі дороги. На жаль, на захід від України досі не дуже поширений погляд, що справжнім постом — із покаяттям, духовним зосередженням і внутрішнім самоочищенням — мало б стати одужання від спадку комунізму.

Радянський тоталітаризм був іще одним утіленням «банальності зла», про яку пише Ханна Арент щодо нацистських злочинців. Адже ті, хто вчиняв злочини проти людяності, здебільшого не були патологічними монстрами, а радше «пересічними людьми», що діяли в межах суспільних норм. Усунувши зі своєї системи цінностей моральні переконання й етичні принципи, вони нібито просто дотримувалися інструкцій і виконували свою роботу без роздумів і сумнівів.

Кладка, котрою ми йдемо з комуністичного минулого до майбутнього об'єднаної Європи, є дуже вузькою, а провалля під нами — дуже глибоким і небезпечним.

Українська історикиня Олена Стяжкіна називає це «матрьошкою терору», у якій гарантами репресій ставали всі: від найвищого керівництва, законотворців і репресивних органів до пересічних людей — колег на роботі, сусідів, друзів, родичів, що мали «бути пильними». Це створювало вертикальні й горизонтальні мережі терору, в яких залучені були абсолютно всі — навіть у тюремній камері система намагалася схилити в'язня до «співпраці».

Тож угоди із сумлінням набули промислових масштабів серед мешканців Радянського Союзу і країн соцтабору. Повсякденне відступництво від моральних норм, спричинене комунізмом, настільки розхитало межі нормальності, що сьогодні світ дає мовчазну згоду на геноцидальну війну Росії проти України, продовжуючи вважати російську культуру «великою». Це прямий наслідок того, що досвід комунізму лишився невідрефлексованим.

«Кладка, котрою ми йдемо з комуністичного минулого до майбутнього об'єднаної Європи, є дуже вузькою, а провалля під нами — дуже глибоким і небезпечним», — зауважує Томаш Галік у книжці «Терпеливість із Богом» 2007 року. Утім, здається, сучасний західний світ взагалі не переймається комуністичним минулим.

«Але чи йшлося насправді про прощення та примирення? — продовжує Томаш Галік. — Чи не виникла інша крайність [супроти кривавого зведення поррахунків] — тобто недооцінювання провини? Гасло “підведемо жирну ризку під минулим”, безперечно, мало добрий задум: не мстімо, не платімо злом за зло, “не будьмо такими, як вони”. Але це зрозуміли й втілили інакше: не говорять уже про це, якнайшвидше й остаточно про це забудьмо!»

Подібне трапилося практично в усіх посткомуністичних країнах, а про решту світу годі й казати — там радянську Росію досі часто вважають рятівницею від нацизму. Простір європейських країн і сьогодні наповнюють радянські танки та статуї кривавих «визволителів». Наприклад, лише навесні 2022 року естонська влада визнала монумент радянському танку в місті Нарві на кордоні з РФ «знаряддям вбивства, а не меморіальним об'єктом». Попри шалений опір російськомовних, танк таки було демонтовано й перевезено до Музею війни.

А от уряд землі Берлін відхилив вимоги консервативного Християнсько-демократичного союзу прибрати гармати й танки з радянського меморіалу в німецькій столиці. Політик Штефан Шарф висловився в березні 2022-го, що радянський меморіал у Дрездені не може й далі існувати — і не через 1945 рік, а через Берлін 1953-го, Прагу 1968-го і Україну 2022-го (бо радянська 1-ша гвардійська танкова армія, що дислокувалась у Дрездені до 1993 року, брала участь у придушенні повстання в Німецькій Демократичній Республіці в 1953 році та розгоні Празької весни в 1968-му). Висловився — але нічого не зміг зробити. Бо Німеччина буцімто зобов'язана шанувати й підтримувати в належному стані радянські меморіали за умовами «Договору про остаточне врегулювання щодо Німеччини» 1990 року, укладеного з державами-переможницями у Другій світовій. Чи це не банальність зла, не сліпе і слухняне виконання інструкцій?

Зрештою стерлася різниця між дисидентом і колаборантом, жертвою і агресором, і світло правди поволі згасло. Серед західних інтелектуалів піст як робота над собою й духовне очищення від гріхів комунізму досі не відбувся, а без цього неможливе й Воскресіння.

ОЛЬГА ПЕТРЕНКО-ЦЕУНОВА

28 ЛЮТОГО 2024

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**